

Dağlar ona, o, dağlara yaraşır

Lerikin tarixi qədim, təbiəti səfalıdır

Lerikə dağlar diyarı da deyirlər. Lənkəranda çıxıb üzü yuxarı - qərb istiqamətinə doğru irəlilədikcə yaşıl örpəyə bürünmüş dağlar, yamaclar, göydən asılı kimi qalan sıldırım qayalar, dibi görünməyən dərələr, hərdən coşub-çağlayan, hərdən isə lal axan dağ çayı göz önündə canlanır. Sal qayaların üstündə ucalan palıd, nil, dəmir-ağacın kökləri hər bir canlımın torpağa necə bağlı olduğunu əks etdirir. Heç bilmirsən bunların hansına baxasan, hansını gözüne, könlünə köçürəsən. 56 kilometrlik Lənkəran-Lerik yolunu qət edib rayon mərkəzinə çatanda qəlbinə, düşüncənə yeni hislər, fikirlər hakim kəsilir. Hər tərəfdən dağlarla əhatə olunmuş şəhər dünyanın ən böyük teatr səhnəsini xatırladır. Yamac boyu tikilmiş evlərin sakinləri isə elə bil amfiteatrda oturan tamaşaçılardır. Lerik şəhərindən cənub-qərbdə isə çılpaq dağlar görünür. Tunc rəngli dağların arasında bir yer var. Bura Dağlar qapısı adlanır. Həmin qapını keçib irəli gedəndə başı qarlı Savalan, Ərdəbil görünür.

Fərhad Ağayev və Əsgər Əliyev Azərbaycan Respublikasının Milli qəhrəmanlarıdır. Vətən torpaqları uğrunda gedən döyüşlərdə 78 nəfər əlil olmuşdur. Şəhidlərin şərəfinə Lerik şəhərinin girişində abidə kompleksi ucaldılmış, onların adları mərmər lövhəyə həkk olunmuşdur. Bir neçə məktəbə, xəstəxanaya, mədəniyyət evi və kitabxanaya, habelə Lerik şəhərindəki küçələrə şəhidlərin adları verilmişdir. Şəhid ailələri və Qarabağ əlilləri həmişə diqqət mərkəzindədir, onlar xüsusi qayğı ilə əhatə olunmuşlar.

Bu diyarın övladları doğulub boya-başa çatdıqları el-obaya bağlı insanlardır. Onların bəziləri indi ölkəmizin ali məktəblərində, elmi-tədqiqat institutlarında, idarəetmə və hüquq mühafizə orqanlarında çalışır. Ölkəmizdə sayılıb-seçilən onlarca elmlər doktoru, diplomat, yazıçı, həkim, hərbi mütəxəssis, tanınmış iş adamları və xeyriyyəçilər bu torpağın yetirmələridir.

Müstəqilliyimiz dövründə, xüsusilə 2004-cü ildən bu yana Lerik sürətlə inkişaf etməyə başlamışdır. Ölkə başçısı İlham Əliyev Lerikin sosial-iqtisadi inkişafı ilə bağlı sərəncamlar imzalaması, rayona səfərlər etmiş, bir çox mühüm əhəmiyyətli obyektlərin təməlqoyma və açılış mərasimlərində iştirak etmiş, əhali ilə səmimi görüşlər keçirmişdir.

2005-ci il sentyabr ayının 8-i rayonun tarixində respublika rəhbərinin Lerikə ilk səfəri baş verdi. O vaxta qədər heç vaxt ölkə rəhbəri Lerikdə olmamışdı. Həmin gün Prezident əsaslı şəkildə yəni qəzın verilmiş il əlaqədar İlham Əliyev Lerikə yenidən səfər etdi. Regionların sosial-iqtisadi inkişafı dövlət proqramları çərçivəsində Lerik şəhərində yeni-yeni inzibati binalar, məktəblər, müalicə, mədəniyyət ocaqları, evlər inşa olundu, parklar, xiyabanlar salındı, küçələrə asfalt, piyada səkilərinə tamet döşəndi, yeni işıqlandırma lampaları, fəvvarələr quraşdırıldı. Yeni idarə və müəssisələr yeni iş yerlərinin yaradılmasına imkan verir. Bax beləcə, dağlar diyarı Lerik inkişaf edir, ildən-ilə, aydan-aya daha da abadlaşır. Bu inkişaf, tərəqqi kəndlərdə də özünü göstərir. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, Lerik rayonunun cari ilin ötən aylarına aid sosial-iqtisadi göstəriciləri də ürəkaçandır.

Lerik indi həm də turizm məkanıdır. Buradakı "Relax", "Cənub", "Təbəssüm", "Meşəbəyi" və digər istirahət mərkəzlərində nəinki respublikamızdan, xarici ölkələrdən olan turistlər də dinclir.

Seyran CAVADOV,
"Azərbaycan"

100 il ömür sürənlərin çoxu, demək olar ki, heç bir dava-dərmandan istifadə etmir. Bu torpaq uzunömürlülər diyarı kimi də şöhrət tapmışdır. Vaxtilə Mahmud Eyvazov, Şirəli Müslümov planetin ən yaşlı sakinləri idilər. İndinin özündə də rayonda yaş 100-ü keçmiş onlarla ağsaqqal və ağbırək yaşayır.

Ərazisindəki qalalar, türbələr, daşlar üzərindəki müxtəlif yazılar, təsvirlər, abidələr, kúp qəbirlər Lerikin keçmişinə güzgü tutaraq buranın qədim insan məskəni olduğunu əks etdirir. Fransız alimləri Henri və Jak de Morqan qardaşları XIX əsrin 90-cı illərində Lerikin dağ kəndlərində qazıntılar aparmış, miladdan əvvəl Son tunc və ilk dəmir dövrünə aid qiymətli arxeoloji abidələr aşkar etmişlər. Onların buradan apardıqları kolleksiyalar hazırda Sen-Jermen Milli Arxeologiya Muzeyində saxlanılır.

Lerikin ərazisi mağaralarla zəngindir. Yazılı mənbələrə görə, ölkəmizdə Azıxdan sonra buradakı Büzeyr mağarası ən qədim, ən cazibədar, böyük maraq doğuran insan məskənidir. Alimlər buradan apardıqları əmək alətlərinin 100-120 min il bundan əvvəl hazırladığını müəyyən etmişlər.

Fransız səyyahı və yazıçısı Aleksandr Düma 1858-ci ilin axı-

rı, 1859-cu ilin əvvəllərində Azərbaycanda olarkən Lerikə gəlmiş, bu qədim diyarın tarixi abidələrindən, adət-ənənələrindən "Qafqaza səfər" əsərində söhbət açmışdır. O, Cəngəmiran kəndində yaşlı adamlardan cəsur bir qadının əfsanəvi qoçaqlığını eşitmiş, qadının pələngi balta ilə öldürüb həm ailəsini, həm də kənd camaatını fəlakətdən qurtardığını təsvir etmişdir. İgid talış qızının Qafqaz canişini knyaz Vorontsov tərəfindən mükafata və medala layiq görülməsi yazığının əsərində öz əksini tapmışdır. Deyilənlərə görə, 1907-ci ildə çar hökumətinin Zuvanddakı pristavının zülmünə dözməyən Hacığa Cabbar oğlu onu qətlə yetirir və 10 il sürgün həyatı keçirir. 1918-ci ildə vətənə qayıdıb doğma kəndi Rəzgovada yaşayır. Qırmızı imperiya öz hakimiyyətini mahalda bərqərar edəndə isə o, bolşeviklərə qarşı vuruşan dəstəyə qoşulur.

Görkəmli rus şərqşünası B.V.Miller 1902-1925-ci illərdə Lerikə gəlmiş, dağlar diyarında geniş yayılmış əfsanələri, inancları, bayatıları, atalar sözlərini, tapmacaları toplayıb Moskvada nəşr etdirmişdir.

Lerikin tarixi, abidələri Azərbaycan alimlərinin də həmişə diqqət mərkəzində olmuşdur. Onlar

dəfələrlə rayon ərazisində araşdırmalar, arxeoloji qazıntılar, tədqiqatlar aparmışlar. Azərbaycan MEA-nın Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun Paleolit Arxeoloji Ekspedisiyası bir neçə il bundan qabaq Zuvandçay mağarasında arxeoloji qazıntılar aparmış, buranın çöküntülərində hələlik 5 təbəqə müəyyən etmişdir. Birinci və ikinci təbəqələrdə Antik, Dəmir, Tunc və Enolit dövrlərinə aid gil qab qırıntıları, qalan təbəqələrdə isə ibtidai insanların hazırladıqları əmək alətləri və ovlanmış heyvanların sümükləri tapılmışdır.

Rayon ərazisindəki Qız qalası Azərbaycanda qeydə alınan 15 eyniadlı qala arasında öz tarixiliyi və əzəməti ilə fərqlənir. Yerdən hündürlüyü 150 metrə çatır. Qalanın qarşısında böyük daş mağara, onun sıldırım tərəfində 5 kaha nəzərə çarpır, zirvəsində bürclər var.

Xanagah kəndində XIV əsrə aid Xoca Seyid, Cəngəmiran kəndində Xəlifə Zəkəriyyə, Lənkəran-Lerik yolunun 40-cı kilometrliyində Babagil, Lerik şəhərinin yaxınlığında Cabir, Orant kəndində Kəla türbələrini bölgədə islam dininin yayılmasını bir daha təsdiq edir.

Dünyadakı 11 iqlim növündən 8-i burada mövcuddur. "Lerik" toponimi barədə müxtəlif fikirlər

söylənir. Lakin həqiqətə ən yaxını el arasında "Lik-lik"dir. Bu sözün mənası talışca yağışlı, çiskinli deməkdir. Nəzərə alsaq ki, hava burada gün ərzində dondandona düşür, deməli, rayonun adı həmin izahı doğrudur.

Lerik rayonu 1930-cu ildə keçmiş Lənkəran qəzasının Zuvand, Orant, Dırıq və Pornayım nahiyələri əsasında yaradılmışdır. 1938-ci ilə qədər Zuvand rayonu adlandırılmış və mərkəzi Qosmalian kəndi olmuşdur. 1938-ci ildən sonra Lerik rayonu adlandırılmışdır. Burada yaşayan əhali sovetlər zamanında da bir çox təzyiqlə və təqiblərə məruz qalmışdır. 1952-1953-cü illərdə sərhəd zonasında yaşayan 22 min adam məcburi olaraq köçürülmüş, ata-baba ocağından didərgin salınmışdır.

Dağlar əzəmət, vüqar, igidlik, qəhrəmanlıq simvoludur. Bu torpağın oğulları vətənə bağlı olmuş, onun adını yüksəklərə ucaltmışlar. İkinci Dünya müharibəsində 1951 nəfər lerikli qəhrəmancasına həlak olmuşdur. Bu dağların vətənpərvər oğulları Azərbaycanın ərazi bütövlüyü uğrunda döyüşlərdə də qəhrəmanlıq göstərmişlər. Onlardan 140 nəfəri şəhidlik zirvəsinə ucalmışdır. Şəhidlərdən 5 nəfəri - Valeh Müslümov, Rövşən Abdullayev, Fəxrəddin Şahbazov,